

larıyla bir barış yapıldıktan sonra Selçuklu ordusu Konya'ya döndü.

Tarsus kuşatması sırasında Alâiye'de bulunan sultan, içki içmekte iken veya baktığı vahşi hayvanların ısırması sonucu yirmi beş yaşlarında olduğu halde birden bire ölmüştür. Yerine büyük oğlu II. İzzeddin Keykâvus tahta çıkarıldı. Kabiliyetsizliği, ahlâkî bozuklukları, içkiye, eğlenceye ve kadınlara düşkünlüğü, ayrıca korkaklığı ve Sâdeddin Köpek'in etkisinde kalarak tecrübeli devlet adamlarını bertaraf etmesi sebebiyle ülkeyi başsız bırakmış ve felâketin uçurumuna itmiş olan II. Gıyâseddin Keyhusrev'den sonra devlet idaresinde iş bilir ve idealist insanların kalmamasından dolayı genel bir çöküş ve gerileme devri başlamıştır. Bununla birlikte onun döneminde de pek çok içtimaî, ilmî ve dinî müessese kurulmuş, büyük mimarlık eserleri inşa edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb*, III, 227, 232, 237-243; İbn Bibî, *el-Evâmirü'l-'Alâ'iyye*, s. 359, 363, 423, 456, 464-548, 595, 606; a.e.: *Selçuknâme*(trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1996, II, 19-87, 90, 98, 99; Ebü'l-Ferec, *Târih*, II, 537, 539-541; a.mlf., *Târihu muhtaşarı'd-düvel* (nşr. Antün Sâlihânî el-Yesûî), Beyrut 1890, s. 250-252, 255, 274; İbn Vâsil, *Müferricü'l-kürüb*, V, 119, 124, 135, 162, 179-186, 190, 250, 282, 295, 305, 324-327; Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-ahbâr*, s. 36 vd., 45; Elvan Çelebi, *Menâkibü'l-kudsiyye*, s. 10-26, 47-54; Eflâkî, *Menâkibü'l-'ârifin*, I, 62; Makrîzî, *es-Sülük* (Ziyâde), I, 269-272, 275, 307-310, 313; M. Brosset, *Histoire de la Géorgie*, Petersburg 1849, I, 502 vd., 525 vd., 528 vd.; *Târih-i Âli Selçuk* (nşr. ve trc. Feridun Nafiz Uzlu), Ankara 1952, s. 48 vd.; Halil Edhem [Eldem], *Kayseriye Şehri*, İstanbul 1334, s. 71-85; Cl. Cahen, *La Syrie du nord*, Paris 1940, s. 695; a.mlf., *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler* (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1979, bk. İndeks; a.mlf., "Kaykhusraw", *El'* (İng.), IV, 816-817; Nejat Kaymaz, *Pervâne Muînüddin Süleyman*, Ankara 1970, bk. İndeks; Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloğu*, I, 364-367; Ali Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, Ankara 1983, bk. İndeks; Refet Yınanç, "Mevlânâ'nın Şahitlik Ettiği Selçuklu Sultanı II. Gıyâseddin Keyhusrev Vakfıyesi", *Mevlânâ* (haz. Feyzi Halıcı), Konya 1983, s. 68-71; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1984, s. 127, 163, 178-180; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984, bk. İndeks; a.mlf., "Keyhusrev II", *İA*, VI, 620-629; a.mlf., "Sad-ed-Din", a.e., X, 32-35; *Doğu-Batı Arası Bir Gökkuşağı: Selçuklu Sikkeleri* (haz. Şennur Aydın), İstanbul 1994, s. 33-40; Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, İstanbul 1996; Fuad Köprülü, "Anadolu'da İslâmiyet", *DEFM*, II/4 (1338), s. 302 vd.; V. Vartabet, "Türk Fütûhâtı Tarihi" (trc. H. B. Andreasyan), *Tarih Semineri Dergisi*, I/2, İstanbul 1937, s. 228; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, Ankara 1969, s. 7-11.

ALİ SEVİM

KEYHUSREV III

(ö. 682/1284)

Anadolu Selçuklu sultanı
(1266-1284)

Babası IV. Kılıcarslan'ın öldürülmesinden sonra çocuk yaşta tahta çıkarıldı. Yaşının küçüklüğü sebebiyle Muînüddin Süleyman Pervâne, IV. Kılıcarslan devrinde olduğu gibi nüfuz ve kudretini muhafaza etti. Muînüddin Pervâne, Gıyâseddin öğrenim çağına gelince "üstâdûs-saltana" unvanını verdiği Yenbuî'yi onu yetiştirmekle görevlendirdi; bu arada Eminüddin İsfahânî'yi musahip, kendi oğlu Mühezzebüddin Ali'yi de muhafız tayin etti. İyi bir dinî terbiye alan Gıyâseddin erginlik çağına geldiği zaman da ata binmek ve silâh kullanmak gibi konularda eğitildi.

671 (1272) yılında, İlhanlı Hükümdarı Abaka Han'ın kardeşi Acay Noyan ve ordu kumandanı Samagar Noyan'ın baskılarından rahatsız olan Muînüddin Pervâne, Anadolu halkının Moğollar'a karşı kurtarıcı gibi gördüğü Mısır Memlük Sultanı Baybars'a bir elçilik heyeti gönderip Gıyâseddin Keyhusrev'e ve Selçuklu hükümlüğüne dokunmamak şartıyla onu Anadolu'ya davet etti. Baybars bir yıl sonra ordusuyla birlikte Anadolu'ya yönelirse de Abaka Han'dan korkup telâşa düşen Muînüddin Pervâne, ona elçiler göndererek iş birliği ve ittifak teklifinin bu yıl uygulanmasının mümkün olmadığını, bu sebeple seferini gelecek yıla ertelemesini istedi. Aynı yıl içinde Abaka Han, Toku Noyan'ı Anadolu'da görevlendirdi ve Selçuklu devlet erkânına onun iznini almadıkça herhangi bir konuda karar vermemelerini bildirdi. Bunun üzerine Muînüddin Pervâne, diğer devlet adamlarıyla anlaşıp tekrar Baybars'tan Anadolu'ya gelmesini istediye de ondan bu seferin ancak gelecek yılın sonlarında yapılabileceği cevabını aldı. Bu sırada Beylerbeyi Hatîroğlu Şerefeddin Mesud Moğollar'a karşı isyan etti ve o da Baybars'tan yardım istedi. Fakat Anadolu'ya gelen 30.000 kişilik bir Moğol kuvveti çok geçmeden Kayseri-Sivas arasındaki Gedük'te Selçuklu kuvvetlerinin de yardımıyla ayaklanmayı bastırdı ve yakalanan Hatîroğlu bazı emir ve Türkmen beyleriyle birlikte idam edildi (675/1276).

Memlük Sultanı Baybars, Muînüddin Pervâne gibi büyük Selçuklu emir ve beylerinin daveti, ülkesine kaçan devlet adamlarının teşviki ve özellikle Anadolu

halkının kendisini putperest Moğollar'a karşı kurtarıcı olarak görmesi sebebiyle Anadolu topraklarına girdi ve Elbistan'a geldi. Bunun üzerine Toku ve Tudavun noyanlarla Muînüddin Pervâne'nin sevk ve idaresindeki Moğol, Selçuklu, Gürcü ve Ermeni kuvvetlerinden oluşan ordu Elbistan yönüne hareket etti. Akçaderbent'te Memlük ve Moğol kuvvetleri arasında yapılan öncü savaşında ve arkasından Elbistan ovasında ana kuvvetler arasında yapılan asıl savaşta Moğollar ağır bir yenilgiye uğradılar (Zilkade 675 / Nisan 1277). Bu savaşta Selçuklu kuvvetleri ciddi biçimde savaşmadıkları gibi birçok emir ve asker de Memlükler tarafına geçmişti. Yenilgi üzerine Muînüddin Pervâne Kayseri'ye gelerek burada bulunan Gıyâseddin Keyhusrev ile Vezir Fahreddin Ali ve diğer Selçuklu devlet adamlarını yanına alıp Tokat'a çekildi. Bu önemli zaferden sonra Kayseri'ye giden Baybars sevgi ve takdir gösterileriyle karşılandı; ancak bir hafta sonra ordusunun karşılaştığı yiyecek sıkıntısı sebebiyle Mısır'a dönmek zorunda kaldı. Böylece Muînüddin Pervâne'nin hem Baybars hem de Abaka Han ile ilişkilerini sürdürmek şeklindeki kararsız tutumu sebebiyle Baybars'ın Anadolu'yu Moğol tahakkümünden kurtarma yolundaki bu teşebbüsü neticesiz kaldı. Baybars'ın ayrılmasının arkasından Abaka Han bizzat başına geçtiği büyük bir orduyla Anadolu'ya geldi; Muînüddin Pervâne, Sultan Keyhusrev ve Fahreddin Ali hemen ona katıldılar. Savaşın yapıldığı Elbistan'a giden Abaka Han, aralarında Toku ve Tudavun noyanların da bulunduğu Moğol ölümlerini gördüğü halde herhangi bir Selçuklu emir ve askerinin cesedine rastlamaması üzerine çok öfkelenildi ve Pervâne'nin kendilerine ihanet ettiği kanaatine vardı. Daha sonra Kayseri'ye geçen Abaka Han bütün Selçuklu şehirlerinin yağma ve tahribini, halklarının da katli emretti; rivayete göre aralarında ilim ve din adamlarının da bulunduğu Moğol 200.000 kişi öldürüldü. Bu arada Abaka Han'ın veziri Şemseddin Cüveynî'nin Sivas'ın bir kısmını satın alarak tahripten kurtardığı bilinmektedir. Abaka Han, Anadolu'nun idaresini kardeşi Kongurtay Noyan'a bırakıp Karamanoğulları'nı yola getirmesini emrettikten sonra beraberinde Muînüddin Pervâne ve Fahreddin Ali olduğu halde Azerbaycan'a döndü. Moğol noyan ve kumandanlarıyla Pervâne'nin durumunu tartıştıktan sonra ihanetini sabit görerek onu ve adamlarını idam ettirdi (Safer 676 / Temmuz 1277).

Uç Türkmenleri'nin ve son olarak Ha-tîroğlu Şerefeddin'in bertaraf edilmesinden sonra Moğol zulmüne karşı mücadele görevini üstlenen Karamanoğlu Mehmed Bey, Eşrefoğulları ve Menteşeoğulları ile bir ittifak yaparak hâkimiyet sahasını genişletmiş ve iyice kuvvetlenmişti. Mehmed Bey, mücadelesini meşrû bir zeminde yürütebilmek için II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu olduğunu ileri sürdüğü Alâeddin Siyavuş'u (Cimri) yanına getirterek törenle Selçuklu sultanı ilân etti. Daha sonra beraberinde Siyavuş olduğu halde Menteşeoğlu ve Eşrefoğlu kuvvetleri ve kalabalık bir Türkmen ordusuyla birlikte harekete geçen Mehmed Bey, Konya üzerine yürüyerek şehrin Selçuklu Sultanı Siyavuş'a teslim edilmesini istedi. İsteği reddedilince de saldırıya geçip 9 Zilhicce 675'te (14 Mayıs 1277) şehre girdi ve Siyavuş'u törenle Selçuklu tahtına oturttu; kendisi de vezirlik görevini üstlendi. Bu törenin ardından şehirdeki Selçuklu devlet adamları Siyavuş'u sultan olarak tanımak zorunda kaldılar; ayrıca onun adına hutbe okutulup para bastırıldı. Siyavuş ve Mehmed Bey bir yıl içerisinde elde ettikleri askerî başarılarla hâkimiyet sahalarını Ankara'dan Ege kıyalarına kadar yaydı-larsa da daha sonra Moğol-Selçuklu ordusu karşısında üst üste yenilgiye uğradılar ve yakalanıp öldürüldüler (17 Muharrem 678 / 30 Mayıs 1279).

679'da (1280), Kırım'da yaşayan II. İzzeddin Keykâvus'un veliyaht tayin ettiği oğlu II. Gıyâseddin Mesud ailesi ve yakınlarıyla birlikte Kayseri'ye geldi. Ardından, beraberinde Kastamonu Beyi Çobanoğlu Muzafferüddin olduğu halde İlhanlı başşehrine giderek Abaka Han'ın huzuruna çıkan Mesud'a Erzurum, Erzincan, Sivas, Diyarbakir ve Harput'un idaresi verildi. Fakat Abaka Han'ın ölümü üzerine (680/1282) Ahmed Teküder hükümdar olunca Selçuklu ülkesini III. Gıyâseddin Keyhusrev ile II. Mesud arasında taksim etti. Durumu öğrenen ve memnun kalmayan Gı-

yâseddin Keyhusrev, Moğollar'ın Anadolu valisi Kongurtay ve Vezir Fahreddin Ali ile birlikte görüşmelerde bulunmak üzere Ahmed Teküder'e gitmek için yola çıktıysa da İlhanlı Devleti'nde başlayan saltanat mücadelesi sebebiyle bir süre Erzurum'da beklemek zorunda kaldı. Daha sonra mücadelenin galibi Argun Han, o sırada Tebriz'de bulunan II. Mesud'u Anadolu Selçuklu sultanı yaptığı gibi (681/1282) huzuruna çıkmasının ardından Erzincan'a gönderdiği Gıyâseddin Keyhusrev'i de öldürttü.

III. Keyhusrev'in sembolik saltanatı sırasında Anadolu Selçuklu Devleti'nin doğu kısmı tamamen Moğollar'ın bir eyaleti haline gelmiş, batısı ise Anadolu beyliklerinin istiklâl mücadelelerine sahne olmuştur. Buna rağmen onun döneminde yapılan mimari eserlerin çokluğu dikkat çeker.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l-'Alâ'iyye*, s. 650, 661, 681, 689, 700, 703, 722, 725; a.e.: *Selçuknâme* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1996, II, 179, 197, 203, 211, 215, 233, 236, 243-244; İzzeddin İbn Şeddâd, *Târîhu'l-Melikî'z-Zâhir* (nşr. Ahmed Huttayt), Beyrut 1403/1983, s. 79, 122, 124, 128, 153, 154; Ebû'l-Ferec, *Târih*, II, 587, 598, 617; Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-aḥbâr*, s. 87, 89, 101, 130, 138; Yünîni, *Zeylû Mir'âti'z-zamân*, Haydarâbâd 1380/1961, III, 34, 112-113, 117, 165-170, 178; IV, 35; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 173; Makrîzî, *es-Sülûk* (Ziyâde), I/1, s. 571-572; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, bk. İndeks; Nejat Kaymaz, *Pervâne Muînüddin Süleyman*, Ankara 1970, bk. İndeks; Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloğu*, I, LV-LVI; Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1973, tür.yer.; Cl. Cahen, *Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler* (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1979; a.mlf., "Kaykhusraw III", *EP* (ing.), IV, 817; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984, bk. İndeks; a.mlf., *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1988, s. 4, 7, 11, 20, 26, 28, 151, 164; P. Thorau, *The Lion of Egypt: Sultan Baybars I and the near East in the Thirteenth Century* (trc. P. M. Holt), London-New York 1992, bk. İndeks; *Doğu-Batı Arası Bir Gökkuşağı: Selçuklu Sikkeleri* (haz. Şen-

nur Aydın), İstanbul 1994, s. 49-53; Reuven Amitai-Preiss, *Mongols and Mamluks*, Cambridge 1996, s. 160-162, 164-167, 174; Ali Sevim, "Cimri Olayı Hakkında Birkaç Not", *TTK Belleten*, XXV/97 (1961), s. 63-74; Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, sy. 1, Ankara 1969, s. 45 vd.; "Keyhusrev III.", *İA*, VI, 629-630.

ALİ SEVİM

KEYKÂVUS I

(ö. 616/1220)

Anadolu Selçuklu sultanı
(1211-1220).

I. Gıyâseddin Keyhusrev'in büyük oğludur. Babası 592 (1196) yılında tahtı kardeşi II. Rükneddin Süleyman'a bırakıp yaklaşık dokuz yıl süren gurbet hayatına çıkmak zorunda kaldığında oğulları Keykâvus ile Keykubad'ı da yanında götürdü. II. Süleyman Şah'ın ölümü üzerine taraftarlarının davet ve desteğiyle yeniden Selçuklu tahtına oturan I. Keyhusrev (Receb 601 / Mart 1205) Keykâvus'u melik unvanıyla Malatya'ya gönderdi. Onunla birlikte Malatya'ya giden babasının hocası Meccüddin İshak idarî işler ve öğrenimini tamamlama konusunda kendisine yardımcı oldu.

I. Gıyâseddin Keyhusrev ölünce (608/1211) devlet erkânı Konya'da toplanarak sultanın en büyük oğlu olduğu için Malatya Meliki İzzeddin Keykâvus'un Selçuklu tahtına çıkarılmasına karar verdi ve Kayseri'ye gelmesi için kendisine ulak gönderdi. Keykâvus Sivas - Kayseri arasındaki Gedük'te (Şarkışla) karşılandı. Biat, yas ve tahta çıkma törenleri Kayseri'de yapıldı. Ancak Kayseri'den Konya'ya hareket edileceği sırada sultanın kardeşi Tokat Meliki Alâeddin Keykubad'ın saltanat davasıyla ortaya çıktığı ve şehre doğru gelmekte olduğu haber alındı. Alâeddin Keykubad şehri kuşattı, çok geçmeden Erzurum Meliki Mugisüddin Tuğrul Şah ile Ermeni Kralı II. Leon da kuşatmaya katıldı. Meselelerin savaşıla halledilemeyeceğini anlayan devlet adamları diplomatik yola başvurular. Kayseri subaşı Celâleddin Kayser para ve değerli hediyelerle Ermeni Kralı II. Leon'a gönderildi. Celâleddin, Leon'a geri döndüğü takdirde kendisine 1200 müd tahıl verileceğini, işgal ettiği Luluva (Ulukışla), Ereğli ve Lârende'nin de (Karaman) ona ait olacağını bildirdi. Leon bu teklifi kabul edip ülkesine döndü. Eyyübî Hükümdarı el-Melikü'l-Eşref'in Keykâvus tarafından yardıma çağrıldığını duyan Tuğrul Şah da gizlice Erzurum'un yolunu

III. Keyhusrev adına basılan altın sikke (Yapı ve Kredi Bankası koleksiyonu, nr. 9632)